

Житомирський державний університет ім. Івана Франка
Історичний факультет
Кафедра спеціальних історичних дисциплін та правознавства

Магістерська робота

на тему:

**«Мемуарна література другої половини XVI – першої половини
XVII ст.»**

Виконав студент VI курсу, групи 61
напряму підготовки 8.02030201 Історія*
денної форми навчання

Гутівська Юлія Олександрівна

Керівник: д. і. н., проф.

Ярмошик Іван Іванович

Житомир – 2014

ПЛАН

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. Історіографія та джерельна база досліджуваної теми.....	6
1.1. Історіографія теми.....	6
1.2. Джерельна база дослідження.....	12
РОЗДІЛ II. Умови розвитку мемуарної літератури другої половини XVI – першої половини XVII ст.....	16
2.1. Освітні і культурні фактори розвитку мемуарної літератури.....	16
2.2. Політичні фактори розвитку мемуарної літератури.....	22
РОЗДІЛ III. Військово – політичні події на території України в мемуарах другої половини XVI – першої половини XVII ст.....	27
3.1. Щоденник Симеона Окольського 1637 – 1638 рр.....	27
3.2. Діаріуш Філіпа Обуховича.....	32
3.3. «Опис війни Івонії, господаря волоського» Леонарда Горецького.....	36
3.4. «Історія Хотинського походу Якова Собеського».....	42
РОЗДІЛ IV. Висвітлення соціально – економічного становища на українських землях в мемуарній літературі другої половини XVI – першої половини XVII ст.....	49
4.1. «Опис України Боплана».....	49
4.2. Щоденник Еріха Лясоти.....	55
4.3. «Опис польського королівства і порубіжних з ним країн» Блеза де Віженера.....	61
4.4. Михалон Литвин «Про звичаї татар, литовців і москвитян».....	66
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	79

ВСТУП

Велике значення для пізнання минулого України, мають мемуари другої половини XVI – першої половини XVII століття. Мемуари – історичні записки сучасників про події, учасниками чи очевидцями яких вони були. В мемуарах автор розповідає про пригоди – власні чи відомих йому осіб. Описуючи найбільш важливі з його точки зору сторони дійсності, мемуарист намагається визначити своє місце в подіях, дати їм оцінку. Це робить мемуари надзвичайно цінним джерелом для дослідження психологічних та побутових аспектів розвитку суспільства, для визначення зв'язку між подіями минулого, для розшифрування неповних, неточних чи свідомо перекручених відомостей інших джерел.

Мемуари служать додатковим або, часто, єдиним джерелом фактичного матеріалу з тих проблем, з яких офіційних документів збереглося дуже мало чи й зовсім немає. Тому дана тема в наш час є досить актуальною.

Мета і завдання дослідження. Метою даного дослідження є вивчення та аналіз мемуарної літератури другої половини XVI – першої половини XVII ст., у яких відображені певні події української історії. Згідно поставленої мети впливають наступні **завдання**:

- ознайомитись із науковою літературою, по даному періоду;
- визначити основні фактори, які вплинули на розвиток мемуарної літератури другої половини XVI – першої половини XVII ст.;
- проаналізувати військово – політичні події на території України, які знайшли висвітлення у мемуарах другої половини XVI – першої половини XVII ст.;
- дослідити соціально – економічне становище на українських землях в мемуарній літературі другої половини XVI – першої половини XVII ст.

Об'єктом дослідження виступають пам'ятки мемуарної літератури, які створені в Україні у другій половині XVI – першій половині XVII ст.

Предметом нашого вивчення є фактори, які впливали на розвиток історичної думки та основні ідеї про вітчизняне минуле, котрі зафіксовані у мемуарних пам'ятках другої половини XVI – першої половини XVII ст.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період другої половини XVI – першої половини XVII ст..

Методи дослідження зумовлені темою та завданнями роботи. У магістерській роботі використовувалися загальнонаукові й спеціальні історичні методи. Із міждисциплінарних застосовано структурно-системний метод та метод класифікації, які дали змогу розглянути об'єкт дослідження як єдине ціле. Із загально логічних застосовано метод аналізу та синтезу, з емпіричних – метод аналізу доступних джерел і наукової літератури. У ході підготовки дослідження перевага надавалася порівняльно-історичному, проблемно-хронологічному, ретроспективному.

При написанні роботи широко використовувалися такі принципи: історизму, який дозволяє виявляти характер розвитку мемуарної літератури другої половини XVI – першої половини XVII ст., об'єктивності – базується на критичній оцінці передумов виникнення мемуарних джерел даного періоду, який дає змогу всебічно їх дослідити.

Наукова новизна магістерської роботи полягає у постановці та розробці актуальної проблеми, яка не отримала всебічного та ґрунтовного висвітлення в історичній науці. Її визначають об'єкт, мета і завдання самого дослідження.

Практичне значення полягає в тому, що основні положення й висновки магістерської роботи можуть бути використані для поглиблення знань з теми «Мемуарна література другої половини XVI – першої половини XVII ст.»

Апробація дослідження здійснена: на II міжвузівській студентській науковій конференції «Актуальні проблеми історії слов'янських народів», яка відбулася 21 березня 2013 року в Житомирському державному університеті імені Івана Франка; VI Волинській всеукраїнській історико-

краєзнавчій конференції, котра проходила 15 листопада 2013 року в Житомирському державному університеті імені Івана Франка та на 23 міжнародній конференції «Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні», що відбувалася 25 – 26 березня 2014 року в місті Києві. (Науково-дослідний центр «Часи козацькі», Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, Центр пам'яткознавства НАН України і УТОPIK, Історико-культурна асоціація «Україна-Туреччина», Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України).

Публікації. Основні положення магістерської роботи викладено у трьох публікаціях: Гутівська Ю. Внесок Гійома Левассера де Боплана в історіографію України / Ю. Гутівська // Студентські історичні студії: Збірник наукових праць. – Вип. 2. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – С. 51 – 55;

Гутівська Ю. Щоденник Еріха Лясоти як джерело з історії України / Ю. Гутівська // Матеріали VI Волинської всеукраїнської історико-краєзнавчої конференції (студентська секція) (м. Житомир, 15 листопада 2013 р.). – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – С. 45 – 47;

Гутівська Ю. Українське козацтво в польській мемуаристиці першої половини XVII ст. / Ю. Гутівська // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні (подано до друку).

Структура магістерської роботи зумовлена її метою та науковими завданнями. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів (десяти підрозділів), висновків, списку використаних джерел та літератури (73 найменування). Обсяг основного тексту магістерської роботи 78 сторінок.

ВИСНОВКИ

Ознайомившись із науковою літературою, можна сказати про те, що мемуарні пам'ятки другої половини XVI – першої половини XVII ст. нажаль, вітчизняними істориками, досліджені неповністю. Це пов'язано з тим, що більшість творів історичної тематики даного періоду втрачені, навмисно знищені, або знаходяться в архівах за кордоном, і доступ до них є обмеженим. Тому, що протягом багатьох років територія нашої Батьківщини перебувала у складі інших держав, а для того щоб тримати людей в покорі потрібно знищити їхню історію та культуру. Проте це не заважало іноземцям захоплюватись цим краєм, та занотовувати свої враження у щоденники.

Коли Україна отримала незалежність, інтерес до її минулого значно зріс. Дослідники почали звертатися до мемуарних творів. Використовували їх як історичне джерело інформації з тих подій, офіційних документів із яких не збереглося. Вони шукали об'єктивної та незаангажованої оцінки дійсності, яка панувала на українських теренах. Оскільки зародження козацтва, та боротьба українського народу за незалежність висвітлювалась у світовій літературі неоднозначно, це питання, на сьогодні, потребує переоцінки.

За таких умов над даною проблемою, в різні часи, а особливо на сучасному етапі, працювали такі видатні дослідники як: Д.Вирський, О. Вінтоняк, Я. Дашкевич, І. Корсак, С. Леп'явко, Є. Луняк, І. Ярмошик, Н. Яковенко, І. Сюдюков, Я. Калакура, Ю. Мицик, С. Макарчук, М. Марченко, Д. Наливайко, Б. Омельчук, Т. Поліщук, Ю. Поп, В. Сергійчук, Ю. Січинський та ін. У їхніх роботах мемуарна література розглядається на тлі європейської історичної науки, що дає можливість глибше і масштабніше дослідити і охарактеризувати її розвиток. Всесторонній, комплексний аналіз історичної літератури забезпечує цілісність даного дослідження.

Основними факторами розвитку мемуарної літератури другої половини XVI – першої половини XVII ст. були політичні, освітні та культурні, вони мали великий вплив на розвиток мемуаристики у зазначений період. Ті події які відбувалися у світі не могли залишити когось байдужим. Особливо освічена, та привілейована верства населення активно робила нотатки у своїх записниках. На їхній світогляд впливали такі політичні події, світового значення, як могутність Турецької держави та її загарбницька політика, Люблінська унія (1569 р.) Литви і Польщі, за якою на політичній карті Європи в середині XVI ст. виникла нова держава – Річ Посполита, а також зародження українського козацтва та утворення Запорізької Січі.

Кінець XVI – початок XVII ст. – це період потужних козацьких повстань, що засвідчили великий вплив козацтва на суспільні процеси та свідомість народу. Зазначимо, що в ході козацьких і селянських повстань, вони дедалі частіше зливалися в єдиний визвольний рух. Козацтво починає відігравати значну роль на політичній арені. З ним починають рахуватися провідні країни світу. Такий розвиток подій, викликав підвищений інтерес світової спільноти до України.

Інтенсивна боротьба з турками, яка вимагала крайньої напруги всіх державних сил Польщі, та сприятливий кінець цієї боротьби справили сильне враження на сучасників це відбилося в численних літературних творах. Багато учасників походу вели щоденники про хід воєнних дій. Тільки про боротьбу з Туреччиною, за відомостями Третяка, який ретельно вивчав бібліографію даного питання, можна вказати 10 самостійних щоденників Хотинського походу.

Неабияким поштовхом до написання мемуарних пам'яток стала освіченість значної кількості населення. Нарощуванню історичних знань сприяв розвиток гуманістичного світогляду в Європі, заснування ряду шкіл та діяльність університетів. Важливе значення для тиражування різноманітної літератури мали зародження і розвиток книгодрукування.

У рамках широкої ідейної течії гуманізму з початку XV ст. стала розвиватися і гуманістична історіографія, яка зробила багато нового у розвиток історичної думки, методів вивчення історії, накопичення історичних знань, літературний стиль історичних праць.

Історики-гуманісти, на відміну від своїх попередників і багатьох сучасників, надали історії світський характер. Розглядаючи історію як результат діяльності людей, вони намагалися давати раціональне пояснення подіям. Правда, в більшості випадків вони не виходили за рамки прагматичного викладу і встановлення простих причинно-наслідкових зв'язків, але реалістичне зображення подій для них було головним критерієм. Вони стали родоначальниками історичної критики джерел, без якої був би неможливий розвиток історії як науки. Усі ці події стали причиною появи мемуарних джерел другої половини XVI – першої половини XVII ст.

Проаналізувавши військово-політичний процес, що відбувався на території України, із щоденників мемуаристів другої половини XVI – першої половини XVII ст. можна відмітити бурхливий розвиток подій. Які знайшли відображення перш за все в таких творах, як щоденник Симеона Окоцького 1637 – 1638 рр., «Діаріуш» Філіпа Казимира Обуховича, «Опис війни Івонії, господаря волоського» Леонарда Горецького та «Історія Хотинського походу» Якова Собеського (1621р.). Кожен із них пише про політичні події з певною суб'єктивністю, та з огляду того положення, яке він займав у своїй державі.

Симеон Окоцький у своєму творі називає причину зіткнення коронних військ з повсталими козаками на чолі із гетьманами Павлюком, Острянином та Гунею. Дає негативну оцінку повстанцям, та відмічає, що вони за свою жорстокість неодмінно будуть покарані Богом. Натомість схвалює будь-які рішення Станіслава Конецпольського, щодо придушення козаків. Реєстровців, які виступали на боці Польщі він називає мужніми та справедливими воїнами. З численних, наведених Окоцьким документів,

що стосуються переговорів козаків з польним гетьманом Миколою Потоцьким, зрозуміло, що весь політичний інтерес цього зіткнення полягав у тому, щоб змусити козаків підкоритися сеймовій «ординації». Внаслідок перемоги, яку одержали поляки над козаками, обложеними на Старці, останні змушені були підкоритися долі та визнати сеймову постанову.

Схожу оцінку козацьких повстань подає Казимир Обухович. Вивчаючи його «Діаріуш», слід пам'ятати, що він написаний патріотом Речі Посполитої – спільної польсько-литовської держави, гарячим прихильником короля, через що козацькі заворушення не могли знайти позитивного відгуку і схвалення в його свідомості. Він однозначно їх засуджує як такі, що порушували громадський спокій у державі. У цілому діаріуш представляє оцінку польським шляхтичем польсько-козацького протистояння середини XVII ст. і віддзеркалює погляди польських правлячих або наближених до них кіл на ті події.

Дещо по іншому роль козацтва оцінює Леонардо Горецький. Оскільки після того як Івонія отримав відмову, у підтримці проти Туреччини, від польського короля Генріха, лише козаки згодилися йому допомогти. Вони у творі Горецького постають, як сильні воїни, які ніколи не покинуть і не зрадять свого союзника. Вони будуть боротися до останнього аби здолати свого ворога. Автор вказує на те, що християни можуть перемагати турків, якщо зібрати сильне духом і хоробре військо, забезпечити необхідними запасами і, що найважливіше, віддати під начальство мужнього й досвідченого у військовій справі ватажка.

Для військової історії України важливе місце займає щоденник Якова Собеського, який він вів під час Хотинського походу. Автор дає позитивну характеристику, як козацькому війську, так і їхньому гетьману Петру Сагайдачному. Мемуарист пише про міжнародну славу, яку козацтво завоювало своєю майстерністю у бою та силою духу. Відображені військово-політичні події у мемуарах, дають можливість оцінити різноманітні процеси, що відбувалися на території України.

Дослідивши соціально-економічне становище на українських землях в мемуарній літературі вище зазначеного періоду можна відзначити про добру обізнаність іноземців з описуваним предметом. Адже вони були безпосередніми свідками тих процесів, які потім занотували. Доказом цього є висвітлення соціально-економічного становища українців у таких щоденниках як «Опис України Боплана» (1630 – 1648pp.), «Опис польського королівства і порубіжних з ним країн» (1573 р.) Блеза де Віженера, а також твір Михалона Литвина «Про звичаї татар, литовців і москвитян» (1550 р.) та щоденник Еріха Лясоти.

В «Описі України» Боплана відображено значний комплекс матеріалу, який стосується життя українців другої третини XVII ст., їх побут, звичаї, соціальний устрій, природу української землі. Цей твір несе на собі яскравий відбиток особистих вражень та спогадів автора. Який потім поділився ними із іншими, та розповів про Україну далеко за її межами.

Михалон Литвин, значну увагу, у своєму творі приділяє інформації про тогочасну природу України, характер землеробства, мисливство, рибальство, краєзнавчі особливості.

Із щоденника Еріха Лясоти ми також черпаємо цінну інформацію про побут та демократичний устрій, який панував на Запорозькій Січі. Про те, як козаки вміли всією громадою вирішувати будь-які питання, про їхню гостинність та ввічливість до кожного хто приходить до них з миром.

Особливо цінною є інформація про Волинь, Галичину та Поділля, із твору Блеза де Віженера. В його описі подано короткі історичні нариси українських земель з давніх часів до середини XVI ст. Тут же мемуарист описав ряд епізодів з історії боротьби України, Литви і Польщі з татарами.

Нажаль багато мемуарних пам'яток до наших днів не збереглося, інформацію про них ми черпаємо з інших джерел, які містять або певну частину твору, або написані на основі нього, це втрачає його

джерелознавчу цінність, адже ми не можемо достовірно сказати, яку інформацію автор хотів передати наступним поколінням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Боплан Г.Л. Опис України; Меріме П. Українські козаки та їхні останні гетьмани; Богдан Хмельницький / [пер. з фр., приміт. та передм. Я.І. Кравця]. – Львів: Каменяр, 1990. – 301 с.
2. Дневник Михаила Обуховича стражника Великого Княжества Литовського, писаний в плену в Москве 1660 года. – К., 1862. – 116 с.
3. Литвин М. «О нравах татар, литовцев и москвитян». [Под редакцией А.Л. Хорошкевича]. – М., 1994. – 140 с.
4. Лясота Е. Щоденник // Жовтень. – 1988. – № 10. – С. 97 – 110.
5. Лясота Е. Щоденник // Жовтень. – 1988. – № 11. – С. 47 – 54.
6. Лясота Е. Щоденник // Запорозька старовина. – Київ-Запоріжжя: НДІ козацтва Запорізьке відділення, 2003. - С. 222 – 277.
7. Мемуары, относящиеся к истории южной Руси. Выпуск I (XVI вв.) [под. ред. В. Антоновича]. – К., 1890. – 359 с.
8. Мемуары, относящиеся к истории Южной Руси. Выпуск II (XVII вв.) [под. ред. В. Антоновича]. – К., 1896. – 483 с.
9. Мемуари до історії південної Русі. Випуск I (XVI ст.) [під. ред. В. Антоновича / пер. з рос. Т. Завгородньої; передм. В. Мороза]. – Дніпропетровськ: Січ, 2005. – 219 с.
10. Мемуари до історії південної Русі. Випуск II (XVII ст.) [під. ред. В. Антоновича / пер. з рос. І. Голуб; передм. В. Мороза]. – Дніпропетровськ: Січ, 2006. – 439 с.

Література:

11. Вирський Д. Річпосполитська історіографія України (XVI – середина XVII ст.) / Д. Вирський. – К.: Інститут історії України, 2008. – Ч. 2. – 502 с.
12. Вінтоняк О. Україна в описах західноєвропейських подорожників другої половини XVI ст. / О. Вінтоняк. – Львів, 1995. – 235с.
13. Войцехівська І. Спеціальні історичні дисципліни / І. Войцехівська. – Київ: Либідь, 2008. – 520с.
14. Гайдай Л. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях / Л. Гайдай. – Луцьк: Вежа, 2000. – 245с.
15. Голубцов В. Мемуары как источник по истории советского общества / В. Голубцов. – М., 1970. – 115 с.
16. Григор'єва Т. Укладення миру після Хотинської війни (1620–1621 рр.): спроба переоцінки досягнутих домовленостей / Т. Григор'єва // Україна в Центрально-Східній Європі. – Вип. 9 – 10. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2010. – С. 42 – 59.
17. Грушевський М. Історія України-Руси: в 11 Т., 12 кн. / М. Грушевський [ред. кол.: П. Сохань (голова) та ін.]. – К.: Наукова думка, 1995. – Т. 8. – 856 с.
18. Дашкевич Я. Боплан в українській та російській історіографії (до 1990 р.) / Я. Дашкевич // Боплан і Україна: Зб. наук. праць. – Львів, 1998. – С. 46 – 77.
19. Дашкевич Я. Боплан у дослідженнях 1991 – 2000 рр.: підсумки і завдання / Я. Дашкевич // Історичне краєзнавство України: Зб. наук. праць. – Львів – Київ – Нью-Йорк, 2004. – С. 95 – 102.
20. Дашкевич Я. Гійом Левассер де Боплан. Перспективи досліджень / Я. Дашкевич // Боплан і Україна: Зб. наук. праць. – Львів, 1998. – С. 7 – 14.

21. Дашкевич Я. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури / Я. Дашкевич. – Львів, 2007. – 808 с.
22. Дзюба О., Довбищенко М. Історія України в особах: Литовсько - Польська доба / О. Дзюба, М. Довбищенко та ін. – К.: Україна, 1997. – 272 с.
23. Дмитрієнко М. Джерела особового походження / М. Дмитрієнко // Енциклопедія історії України: в 5 т. – К.: Наук. думка, 2003. – Т. 2. – С. 374.
24. Дорошенко Д. Огляд української історіографії. Державна школа: історія, політологія, право / Д. Дорошенко. – К.: Українознавство, 1996. – 256 с.
25. Єловських У. Загальнотеоретичні питання вивчення мемуарів як історичного джерела: історіографія проблеми / У. Єловських // Спец. істор. дисципліни: питання теорії та практики. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. – № 13. – С. 152 – 161.
26. Иконников В. Опыт русской историографии / В. Иконников. – К., 1908. – Т. 2. – 2360 с.
27. Калакура Я. Українська історіографія: курс лекцій / Я. Калакура. – К.: Генеза, 2004. – 496 с.
28. Калакура Я. Українська історіографія: курс лекцій / Я. Калакура. – Друге вид., доповн. – К.: Генеза, 2012. – 512 с.
29. Ковальський, Н. Источниковедение истории Украины XVI – XVII вв. / Н. Ковальський. – Днепропетровск, 1978. – 115 с.
30. Комарницький, С. Хотинська епопея: з історії Хотинської війни 1621 року / С. Комарницький // Чернівці: Золоті литаври, 2000. – 208с
31. Корсак І. Імена твої, Україно / І. Корсак. – Луцьк: Твердиня, 2007. – 300 с.
32. Крикун М. Адміністративно-територіальний устрій Правобережної України в XV – XVIII ст.: Кордони воєводств у світлі джерел / М. Крикун. – К., 1993. – 186 с.

33. Курбацька Т. Публікації мемуарів у журналі «Киевская старина» (1882 – 1906 рр.): дис. канд. іст. наук: 07.00.06 / Курбацька Тетяна Володимирівна. – Київ, 2011. – 217.
34. Кучик О., Заяць О. Зовнішня політика України / О. Кучик, О. Заяць. – К.: Знання, 2010. – 572 с.
35. Левчук Л. Історія світової культури / Л. Левчук. – К., 2010. – 400 с.
36. Леп'явко С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні / С. Леп'явко. – Чернігів, 1996. – 286 с.
37. Леп'явко С. Козацькі війни К. Косинського та С. Наливайка. 1591–1596 рр. / С. Леп'явко. – Харків: Фоліо, 2010. – 122 с.
38. Леп'явко С. Козацькі походи на татар у 1570 – 1580-х роках / С. Леп'явко // Український історичний журнал, 2000. – № 5. – С. 91 – 99.
39. Леп'явко С. Публікації джерел з історії військово-політичної діяльності козацтва 1560 – 1580-х рр. / С. Леп'явко // Український історичний журнал, 2009. – № 8. – С. 47 – 52.
40. Леп'явко С. Українське козацтво у міжнародних відносинах (1561 – 1591 рр.) / С. Леп'явко. – Чернігів: Сіверянська думка, 1999. – 216 с.
41. Луняк Є. Відображення історичного аспекту в «Описі України» Боплана / Є. Луняк // Історія – 2011. – № 105. – С. 28 – 31.
42. Луняк Є. Еволюція історичних уявлень про Україну в середньовічній Франції до середини XVII ст. / Є. Луняк // Історія – 2012. – № 3. – С. 53 – 59.
43. Луняк Є. Українське козацтво в історичних дослідженнях у Франції / Є. Луняк // Історія – 2010. – № 100. – С. 34 – 37.
44. Любашенко В. Місце протестантизму в національно-культурному русі XVI – першої половини XVII ст. / В. Любашенко // Історія – 2010. – № 14. – С. 165 – 171.
45. Любовець Н. Вивчення мемуарів як історичного та біографічного джерела: до історіографії проблеми / Н. Любовець. – К., 2010 – 104 с.

46. Мазур О. Роксолана і набіги орд кримських і османських феодалів на українські землі у 20 – 50 pp. XVI ст. / О. Мазур, Ю. Крикун // Рогатинська земля: історія та сучасність. – Львів, 1995. – С. 12.
47. Макарчук С. Писемні джерела з історії України / С. Макарчук. – Львів: Світ, 1999. – 352 с.
48. Марченко М. Українська історіографія (з давніх часів до середини XIX ст.) / М. Марченко. – К.: КДУ, 1959. – 255 с.
49. Марченко М. Українська історіографія (з давніх часів до середини XIX ст.) / М. Марченко. – К.: бібліотека Ейдосу, 2009. – 484 с.
50. Мыцык Ю. Записки иностранцев как источник по истории Украины (вторая половина XVI – XVII в.) / Ю. Мыцык. – Днепропетровск, 1981. – Ч. 1. – 76 с.
51. Наливайко Д. Козацька християнська республіка / Д. Наливайко. – К.: Дніпро, 1992. – 495 с.
52. Омельчук Б. Організація оборони міст Руського і Белзького воєводств на «татарських шляхах» у другій половині XV – XVI ст. / Б. Омельчук // Наукові виклади – 2010. – № 1. – С. 15 – 23.
53. Омельчук Б. Яків Собеський як воєначальник та організатор оборонного будівництва на Львівщині у першій половині XVII ст. / Б. Омельчук // Історія – 2010. – № 68. – С. 44 – 51.
54. Осетрова Г. Шимон із Кам'янця – пріор домініканського монастиря / Г. Осетрова // Кам'янецькі Фільварки. – Кам'янець-Подільський, 2005. – С. 40 – 53.
55. Поліщук Т. Публікація мемуарів на сторінках часопису «Киевская старина»: проблематика, систематизація, аналіз / Т. Поліщук // Гілея. Науковий вісник. Збірник наукових праць: історія, філософія, політологія – К., 2009. – Вип. 19. – С. 72 – 80.
56. Поп Ю. Еріх Лясота й переговорний процес про перехід козаків на службу до австрійського імператора Рудольфа II / Ю. Поп // Гілея.

Науковий вісник. Збірник наукових праць: історія, філософія, політологія. – К., 2008. – № 16. – С. 4 – 12.

57. Русина О. Україна під татарами і Литвою / О. Русина. – К., 1998. – 408 с.

58. Сас П. Артилерія у Хотинській битві 1621 р. / П. Сас // Український історичний журнал. – 2011. – № 6. – С. 16 – 35.

59. Сас П. Петро Конашевич – Сагайдачний: молоді роки / П. Сас. – К.: Інститут історії України НАН України, 2006. – 287 с.

60. Сас П. Укладення Хотинського мирного договору 1621 р. / П. Сас // Український історичний журнал. – 2013. – № 2. – С. 38 – 73.

61. Сергійчук В. Іменем Війська Запорозького. Українське козацтво в міжнародних відносинах XVI – XVII ст. / В. Сергійчук. – К.: Україна, 1991. – 252 с.

62. Січинський Ю. Україна очима чужинців / Ю. Січинський. – К., 1992. – 93 с.

63. Сосса Р. Історія картографування території України. / Р. Сосса. – К., 2000. – 497 с.

64. Сюдюков І. Що писав знаменитий французький мандрівник про наш край, його звичаї, історію та природу / І. Сюдюков // День. – 2006. – № 210. – С. 3.

65. Черноморский, М. Мемуары как исторический источник / М. Черноморский. – М., 1959. – 80 с.

66. Шаталов Д. Источники личного происхождения / Д. Шаталов // История. – Екатеринбург, 2006. – № 5. – С. 282 – 289.

67. Шевчук В. Самійло Величко та його Літопис / В. Шевчук. – К.: Дніпро, 1991. – Т. 1. – 371с.

68. Яворницький Д. Історія запорозьких козаків / Д. Яворницький. – Львів.: Світ, 1991. – Т. 2. 392 с.

69. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – XVII ст. / Н. Яковенко. – К.: Критика, 2002. – 416 с.

70. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна) / Н. Яковенко. – К., 1993. – 476 с.

71. Ярмошик І. «Діаріуш» Філіпа Казиміра Обуховича як історичне джерело для вивчення минулого України та Волині / І. Ярмошик // Волинські історичні записки. – Житомир, 2008. – Т. 1. – С. 187 – 193.

Електронні ресурси:

72. «Опис України» Гійома-Левассера де Боплана як історичне та народознавче джерело [Електронний ресурс] / Т. Фасоля // Острів знань – 2006. – Режим доступу: <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-106AC2DD11F6E/list-B407A47B26>

73. Лясота (Ласота) фон Стеблау [Електронний ресурс] / Н. Кривець, І. Кулинич // Енциклопедія історії України: Т. 6. – К.: Наукова думка, 2009. – 790 с – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Lyasota_fon_S